

З. О. КУКІНА

Зінаїда Олександрівна Кукіна, кандидат юридичних наук, здобувач Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

**ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СКОЄННЯ
КОРПОРАТИВНОГО ЗЛОЧИНУ**

Вивченню феномена корпоративного злочину присвячено здебільшого зарубіжні наукові праці. Основоположником теорії корпоративного або «білокомірцевого» злочину був американський криміналіст та соціолог Едвін Сатерленд. Також цю проблематику вивчали такі зарубіжні та вітчизняні автори, як Є. Ю. Антонова, Н. Х. Ахметшина, Б. В. Волженкіна, В. Я. Димченко, Е. Н. Жевлакова, П. П. Іванцова, С. Г. Ке-Ліною, Ю. Ю. Колесніченко, Н. М. Коркунова, Н. Ф. Кузнецова, А. В. Наумова, А. С. Нікіфорова, В. Д. Сорокіна, А. Н. Трайніна, Г. Хайне, М. Хрунхаузена та ін.

Під корпоративним злочином розуміють злочин, скоєний або корпорацією (юридичною особою) або фізичними особами, які діяли від імені корпорації та в її інтересах. Юридичну відповідальність, яка настає внаслідок скоєння корпоративного злочину, можна розділити на два види – об'єктивну відповідальність та субститутивну відповідальність – однієї особи за дії іншої. У першому випадку відповідач повинен безпосередньо здійснювати злочинні дії. Водночас вимога щодо наявності у такого відповідача безпосередньої вини (*mens rea*) відсутня. У другому випадку закон не вимагає прямої участі відповідача в злочинному діянні, як підставу для притягнення до відповідальності, натомість накладає на нього відповідальність за дії чи бездіяльність інших осіб. Крім того, працедавець несе відповідальність за дії своїх працівників, навіть коли вони здійснили злочин за необережністю.

За загальним правилом у теорії кримінального права субститутивна відповідальність не визнається. Кримінальна відповідальність настає тільки тоді, коли наявні обидві складові злочину – злочинне діяння та вина, а особа може бути притягнута до відповідальності тільки тоді, коли вона є відповідальною за настання обох елементів – злочинної дії та вини в її настанні. Таким чином, відповідальність управління компанії за злочинні дії своїх працівників є скоріше винятком із правил кримінальної відповідальності.

В англійському праві такий виняток виникає, коли під *actus reus* мають на увазі як фізичні дії працівника (який здійснює злочин), так і юридичні дії працедавця. Наприклад, дії водія є прикладом виключно фізичної діяльності, яку він здійснює за кермом свого автомобіля. Але коли касир у крамниці приймає гроші як сплату за товари – це тільки фізичний вияв процесу продажу. Для того, щоб товари були продані, власник крамниці повинен надати юридичного змісту процедурі продажу у вигляді отримання певних ліцензій (дозволів). Таким чином, власник продає товари в той час, як касир бере за них гроші. Так само тільки власник певних прав може дозволити їх використовувати (передати ліцензію), щоб така дія мала юридичну силу. Отже, працедавець також повинен нести відповідальність в разі скоєння злочину в межах його компанії. Тому субститутивна відповідальність, як виняток, найчастіше застосовується в сфері корпоративних правопорушень, де власники/менеджмент компанії часто розділяють вину за злочин, скоєний діями своїх підлеглих.

У Сполучених Штатах субститутивна відповідальність застосовується до злочинів, скоєних без злочинного умислу, а також не викликаючи покарання у вигляді ув'язнення. Це пов'язано з тим, що публічний інтерес переважає приватний, а субститутивна відповідальність застосовується для того, щоб стимулювати працедавців краще стежити за своїми працівниками та застосовувати до них більш суворі правила для уникнення шкідливих наслідків як для компанії, так і для навколишнього середовища. Наприклад, у справі *Commonwealth v. Koszwa* відповідачем виступав ліцензований власник ресторану, якого звинувачували в продажі алкогольних напоїв неповнолітнім особам¹. Суди в основному накладають кримінальну відповідальність на працедавців (власників) за злочинну поведінку їхніх підлеглих навіть якщо перші не знали про такі дії останніх та, відповідно, не мають вини в такому злочині. Винятком з цього правила була справа *State v. Guminga*, коли власника бару, в якому офіціантка подавала алкогольні напої неповнолітнім особам, було звільнено від кримінальної відповідальності та присуджено лише цивільний штраф².

Суб'єктами корпоративних злочинів виступають: юридична особа, відокремлена від фізичних осіб (менеджменту), які управляють її діяльністю, або фізична особа, яка виступає від імені юридичної.

Якщо з фізичними особами все зрозуміло, то юридичні особи, як суб'єкти кримінальної відповідальності за корпоративні злочини, потребують особливої уваги. Ідеї про те, що корпорації не можуть бути суб'єктами кримінального права через відсутність у них справжньої юридичної волі, вже давно застаріли. Сьогодні у компаній є правосуб'єктність володіти майном та товарами від власного імені, а не від імені її представників, а також користуватися власними правами та виконувати відповідні обов'язки. Так само як і фізичні особи, компанії є правоздатними особами та можуть виражати моральні судження³. Крім того, кор-

пораціям притаманний етос, який надає їм унікального характеру та відрізняє від осіб, які управляють або працюють в корпорації⁴. Верховний суд США виніс рішення, в якому зазначив, що корпорації мають право виражати окрему незалежну думку та моральні судження, а їхнє право на свободу слова не може бути обмежено без належного для цього державного інтересу⁵.

Як тільки в теорії та на практиці юридичних осіб визнали суб'єктами кримінального права, виникло питання, чи всі юридичні особи можуть нести кримінальну відповідальність. Деякі автори вважають, що застосування винятків може призвести до дискримінації та порушення принципу рівності. На нашу думку, таке твердження є дещо безпідставним, адже винятки щодо притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб існують. Отже, якщо представники державних владних органів мають імунітет від кримінальної відповідальності, то чому відповідні державні установи не повинні користуватися певним захистом? Водночас для уникнення плутанини юридичні особи, які не мають чинного юридичного статусу, перебувають у процесі банкрутства, злиття або поглинання, повинні нести кримінальну відповідальність тільки після остаточного визначення їхньої правосуб'єктності⁶.

У різних юрисдикціях коло корпоративних утворень, які можуть бути суб'єктами відповідальності, має певні особливості. У деяких державах закон вказує лише на ті компанії, які можуть нести корпоративну відповідальність тільки за певних умов. В інших юрисдикціях закон визначає конкретні види юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами злочину. У третіх країнах існує змішаний підхід до визначення кола таких суб'єктів.

Законодавці зарубіжних країн називають юридичних осіб по-різному – корпорація, компанія, об'єднання, організація, підприємство, асоціація, спілка, товариство, установа і т.д.), але в основному застосовують кримінальні норми як до комерційних, так і до некомерційних юридичних осіб.

У Франції законодавці використали свободу утворення асоціацій, коли вирішували, чи можуть некомерційні юридичні особи притягатися до кримінальної відповідальності. Було вирішено, що некомерційний характер не повинен звільняти компанію від відповідальності, якщо вона вчинила злочин, адже це буде порушенням принципу рівності та права на вільне створення будь-яких організацій⁷. Таким чином, будь-яка прибуткова чи неприбуткова юридична особа може бути відповідальною за скоєння злочину відповідно до кримінального права Франції. Отже, асоціації, фонди, партії, синдикати/спілки несуть кримінальну відповідальність, адже вони є власниками майна (фінансів), яке може бути використане в протизаконних цілях або вони можуть використати інформацію, отриману від їхніх членів з метою порушення закону⁸.

В Англії відповідно до Закону про інтерпретацію 1978 р. (Interpretation Act) суб'єктами кримінальної відповідальності виступають корпорації, якщо інше не передбачено законом. Особливий режим мають англійські синдикати. У 1871 р. синдикати не отримали статусу пасивного суб'єкту злочину (жертви), а підставами для подання позову проти них були фактично підстави для подання відповідних позовів проти їхніх довірених осіб. У 1901 р. англійський суд вирішив, що синдикати можуть бути суб'єктами кримінальної відповідальності. На думку суду, якщо закон визнає право синдикатів володіти майном та здійснювати дифузійну інформацію, тоді такі юридичні особи повинні нести кримінальну відповідальність за свої правопорушення⁹. Через масштабну хвилю протестів англійський парламент в 1906 р. змушений був надати синдикатам імунітет від кримінальної відповідальності. На сьогодні вони так і залишаються приватними юридичними особами, які не несуть кримінальної відповідальності¹⁰.

На відміну від Англії законодавці США в 1922 р. вирішили, що професійні спілки можуть нести кримінальну відповідальність. У справі *United Mine Workers v. Coronado Coal* Верховний суд США вирішив, що профспілки можуть порушувати кримінальні закони в ході своєї діяльності, а отже, повинні нести кримінальну відповідальність¹¹. Суд пояснював своє рішення тим, що профспілки розпоряджаються великими сумами грошей та налічують сотні тисяч членів, а тому вони мають достатньо ресурсів для потенційного скоєння злочинів та повинні бути суб'єктами кримінальної відповідальності. Крім того, жертви таких правопорушень не мають змоги подавати позови проти кожного члена профспілки окремо з метою відшкодування нанесеної шкоди.

Більшість юрисдикцій звільняють від кримінальної відповідальності державні установи. Відповідно до ст. 121-2 Кримінального кодексу Франції всі юридичні особи, за винятком держави, несуть кримінальну відповідальність¹². Франція поширює такі винятки на деякі територіальні спільноти під час виконання ними державних функцій, які не можуть бути делегованими приватним юридичним особам.

У країнах загального права існує правило, згідно з яким «король не може зробити нічого поганого». В Англії держава, уряд та міністерства не є суб'єктами кримінальної відповідальності за злочини відповідно до загального права. Тим не менш, закони можуть визнавати Корону відповідальною за інші злочини¹³. У США Модельний кримінальний кодекс звільняє від кримінальної відповідальності юридичних осіб, створених урядовими органами для виконання завдань уряду.

Питання щодо визнання юридичних осіб без визначеного юридичного статусу суб'єктами кримінальної відповідальності вирішується по-різному в різних юрисдикціях. Французький кримінальний кодекс не визнає здатності юридичних осіб без правового статусу нести кримінальну відповідальність. У країнах загального права незареєстровані або неінкорпоровані юридичні особи несуть кримінальну відповідальність так само, як і юридичні особи з визначеним правовим статусом (зареєстровані та інкорпоровані). Таким чином, в Англії концепція юридичної особи відноситься до таких асоціацій¹⁴. У США відповідно до загально-го правила, якщо законом, затвердженим Конгресом, не передбачено інше, то товариства (*partnerships*) або

спільні підприємства не несуть кримінальну відповідальність, тому що в них немає окремої від їхніх учасників правосуб'єктності¹⁵.

Водночас відповідно до федерального законодавства, концепція «особи» включає товариства та інші сході види юридичних осіб¹⁶. У Федеральних директивах з призначення покарання США міститься список організацій, які підпадають під відповідне регулювання. Організацією визнається «будь-яка особа, яка не є фізичною». Визначення поширюється на корпорації, товариства, асоціації, акціонерні товариства, спілки, трасти, пенсійні фонди, організації без створення юридичної особи, урядові й політичні підрозділи та неприбуткові організації¹⁷.

Разом із тим корпорації та товариства, які проходять процедури визнання неплатоспроможності та трансформацій (злиття, поглинання), несуть кримінальну відповідальність у більшості юрисдикцій. У Франції відповідні накладені штрафи можуть бути сплачені до закінчення процедури ліквідації корпорації¹⁸. У США діє таке саме правило. Якщо корпорація проходить крізь процедуру злиття з іншою, відповідальність перейде до новостворених компаній, які разом будуть нести відповідальність¹⁹. Суди визнали, що корпорації в процесі банкрутства можуть бути визнані відповідальними, адже корпорації продовжують існувати з метою сплати боргів, задоволення вимог та виконання зобов'язань²⁰.

У Німеччині корпорації та інші правосуб'єктні юридичні особи є автономними суб'єктами права та користуються такими самими правами, як і фізичні особи²¹. Відповідальність корпорацій, підприємств, підприємств, асоціацій та інших юридичних осіб визнається відповідно до адміністративного права. Водночас юридичні особи публічного права і місцеві спільноти можуть нести відповідальність згідно з адміністративно-кримінальним правом²².

Порівнюючи різні підходи країн до визначення суб'єктів кримінальної відповідальності юридичних осіб, найбільш вдалою здається американська. У США закон пропонує найбільш чіткий та широкий список юридичних осіб, які несуть кримінальну відповідальність, що сприяє економії часу та коштів на розгляд відповідних суперечностей в судах під час визначення правосуб'єктності тієї чи іншої компанії. Водночас до таких юридичних осіб додаються такі, які проходять процес трансформації, але не звільняються від відповідальності за скоєні злочини тільки через технічні перешкоди.

Європейські системи більш обмежувальні, тому менш ефективні. Законодавство не надає вичерпного списку юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами відповідальності. Крім того, правило не визнавати відповідальність компаній в процесі трансформації порушує принципи рівності та справедливості.

У деяких державах законодавство розмежує категорії суб'єкта злочину та суб'єкта кримінальної відповідальності. В Англії під час доведення скоєння корпорацією злочину внаслідок згоди або потурання чи необережності з боку директора, керівництва, секретаря чи іншої посадової особи вона так само як і юридична особа виступає винною в скоєнні цього злочину і підлягає судовому розгляду для визначення покарання²³. У Франції Кримінальний кодекс зазначає, що юридичні особи підлягають кримінальній відповідальності за злочинні діяння, які здійснюються органами або представниками юридичної особи.

Суб'єктивною стороною кожного злочину є вина – психічне ставлення правопорушника до своїх дій або до бездіяльності та їхніх наслідків у формі умислу чи необережності.

З моменту першого застосування століття тому кримінального права до юридичної особи багато що змінилося. У ході практики суди переглянули свою прихильність до опосередкованої відповідальності в корпоративних справах. Дослідники звернули увагу на зв'язок між реакцією корпорації на скоєні її співробітниками злочини, корпоративну культуру, яка заохочує чи навпаки обмежує можливості скоєння правопорушень і т.д. Наразі можна говорити про п'ять концепцій корпоративної вини.

Перша модель – проактивна корпоративна вина – передбачає, що компанія визнається винною, коли корпоративні правила та процедури є недієвими для попередження злочинної діяльності в компанії. Корпорації визнаються винними тоді, коли їм не вдається застосувати розумні заходи для запровадження дієвої корпоративної політики, яка знизить вірогідність скоєння злочинів у рамках структури.

Друга модель – реактивна корпоративна вина – бере до уваги реакцію корпорації на вже скоєний злочин. Докази того, як саме компанія реагує на виявлення злочину всередині компанії, виступають підставою для визнання її вини. Якщо корпорація не вжила відповідних заходів для усунення шкідливих наслідків, як реакція на вчинення злочину, вона може бути визнана винною. У цьому випадку бездіяльність є тим самим доказом вини компанії.

Третьою моделлю є модель вини є модель корпоративного етосу – системи етичних і культурних засад працівників компанії, встановлений в колективі порядок та стиль поведінки²⁴. Тут відповідальність у компанії виникає тоді, коли корпоративні правила та норми всередині компанії розроблені таким чином, що спонукають працівників до скоєння правопорушень. Такий корпоративний етос зумовлений корпоративною ієрархією, корпоративними цілями та політикою, підкріпленням оперативної діяльності кодексами етики та внутрішніми регулятивними нормами, а також активністю виявлення винних співробітників. При розгляді питання застосування цієї моделі для виявлення вини до уваги беруться роль ради директорів у створенні етосу, а також попередні випадки виявлення та реакції на випадки скоєння злочину працівниками компанії.

Насамкінець зазначимо: дослідники вважають, що корпоративні дії та наміри можуть оцінюватися при визнанні вини за четвертою моделлю корпоративної культури. Такі компоненти, як процедура прийняття рішень, механізм операційної діяльності та інші процеси разом становлять інтенціональність компанії, тобто її наміри робити так чи інакше.

На додаток до згаданих чотирьох моделей вини юридичної особи як елементу складу корпоративного злочину існує теорія конклюдентної корпоративної винуватості. В її основі лежить питання, чи можуть корпорації бути носіями суб'єктивної сторони злочину у вигляді вини? Зрозуміло, що юридична особа за своєю природою не може мати жодного ментального стану. Ось чому ця теорія і має назву «конклюдентної», тобто непрямой і в певному сенсі уявної. Визначаючи вини корпорації відповідно до цієї моделі ми ставимо питання: чи діяла компанія з наміром? чи діяла вона свідомо? чи діяла вона з необережністю? або чи була присутня в її діях недбалість? Суди в такому разі аналізують, чи демонструє корпорація свою обізнаність про незаконності дій її працівників або виявляється, що вона ігнорує наявні ризики злочинності.

Різні автори, які є противниками теорії корпоративної кримінальної відповідальності, підтримують ідею неможливості застосування категорії вини до юридичної особи. Але законодавства різних країн вирішують це питання не завжди відповідно до названої теорії.

У системі загального права при притягненні корпорації до кримінальної відповідальності активно використовується інститут абсолютної (суворої) відповідальності, коли встановлення вини є обов'язковою умовою для визнання компанії винною в скоєнні злочину²⁵.

В Англії встановлення вини (*mens rea*) не обов'язково в трьох випадках:

1) коли покарання є незначним;

шкода, заподіяна суспільству, достатньо значна порівняно з передбаченим покаранням;

природа злочину така, що встановити вини досить складно.

До таких злочинів англійський законодавець відносить продаж зіпсованих або неякісних продуктів; порушення правил торгівлі алкогольними напоями, продовольчими товарами; шум або неприємний запах від заводів; порушення правил безпеки на підприємстві та ін.

Принцип абсолютної (суворої) відповідальності корпорацій застосовується і в США. У 1910 р. Верховний Суд зазначив, що суспільне благо може вимагати, що в забороні або покаранні окремих дій могло б бути передбачено, що ті, хто буде здійснювати їх, будуть здійснювати їх на власний ризик, і їм не буде дозволено висувати як підстави захисту сумнінність або незнання». Аналогічні заяви робилися Верховним Судом США і пізніше (1922, 1943 рр. і т.д.). Провідним прецедентом щодо конституційності суворой відповідальності вважається рішення 1922 р., згідно з яким норми загального права про обов'язковість обізнаності як елемента злочину можуть бути проігноровані при з'ясуванні змісту більш сучасного законодавства, за яким її припустиме включення в текст закону при його тлумаченні могло б привести до непридатності на практиці того чи іншого положення²⁶.

У державах загального права в окремих випадках корпоративна відповідальність передбачає наявність вини, яка визначається через вини фізичних осіб, причетних до корпорації. Доктрина корпоративної вини є важливою для застосування при вирішенні питання про притягнення компанії до кримінальної відповідальності. Сутність доктрини полягає в тому, що вона не ігнорує механізм організаційних процесів, структуру, цілі, культуру та ієрархію, які разом формують корпоративний дух, що може або спонукати до злочинних дій, або навпаки – попереджати їх. Відповідно, компанії повинні сприятися як агенти-носії *mens rea*, що діють через своїх співробітників, вина яких виражається в їхній корпоративній політиці та практиці²⁷.

Федеративний конституційний суд Німеччини ще в 1966 р. визнав принцип вини як принцип правової держави. Внаслідок цього необхідність встановлення вини стало обов'язковим не тільки щодо кримінальних справ, а й інших правопорушень. Крім того, суд вказав, що застосування кримінально-правових принципів не виключається, коли суб'єктом правопорушення є юридична особа. Тому якщо до компанії висуваються претензії щодо кримінально-правового характеру у зв'язку зі скоєнням винних дій, головною в цьому сенсі повинна бути вина тих осіб, які відповідально діяли в її інтересах²⁸.

У Франції законодавство дотримується думки, що юридична особа не може скоїти злочин сама по собі, а отже, діють фізичні особи. Відповідно, юридична особа не може мати окремої вини, не пов'язаної з виною фізичних осіб – безпосередніх виконавців. Але в окремих рішеннях суди Франції можуть прийняти рішення, відповідно до якого юридична особа (корпорація) допустила певну сувору недбалість, а тому здатна нести кримінальну відповідальність. У такому судовому рішенні прямо визнається теорія самостійної вини юридичної особи²⁹.

У цілому, узагальнюючи нормативно-правове регулювання корпоративної кримінальної відповідальності зарубіжних країн, можна зробити висновок, що притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності здійснюється за допомогою інституту абсолютної (суворої) відповідальності. За цих умов встановлення вини є обов'язковою умовою для застосування кримінально-правових санкцій. Або вина (у формі умислу чи необережності) визначається через вини фізичних осіб, як правило, керівництва компанії, які діють від її імені або в її інтересах. При цьому суворі відповідальність дозволяється тільки, якщо вона чітко передбачена законодавством.

¹ Commonwealth v. Koczvara 155 A.2d 825 (1959).

² State v. Guminga 395 N.W.2d 344 (1986).

³ Lawrence Friedman, In Defense of Corporate Criminal Liability, 23 Harv. J.L. & Pub. Pol'y 833, 846 (2000).

⁴ Pamela H. Bucy, Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability, 75 Minn. L. Rev. 1095, 1099 (1991).

⁵ Bank of Boston v. Bellotti, 435 U.S. 765, 787-95 (1978).

- ⁶ Criminal Liability Of Corporations – Comparative Jurisprudence Anca Iulia Pop, – Michigan State University College of Law, – Report, – 2006. – 60 p.
- ⁷ Code Penal, Version consolidée au 27 juillet 2015- art. 121-2.
- ⁸ Streteanu & Chirita, supra note 9, at 89.
- ⁹ Taff Vale RR. Co. v. Amalgamated Society of RR. Servants, [1901] A.C. 426.
- ¹⁰ Streteanu & Chirita, supra note 9, at 89.
- ¹¹ United Mine Workers v. Coronado Coal Co., 259 U.S. 344 (1922).
- ¹² Code Penal, Version consolidée au 27 juillet 2015- art. 121-2.
- ¹³ Leigh, supra note 23 at 18.
- ¹⁴ Interpretation Act 1978, Ch. 30, Sch. 1 (Eng.).
- ¹⁵ U.S. v. A& P Trucking Co., 358 U.S. 121, 128.
- ¹⁶ Wise, supra note 65, at 393; 49 U.S.C. 303(a); 18 U.S.C. § 1.
- ¹⁷ U.S. Sentencing Guidelines Manual, 18 U.S.C.S. Appx. § 8A1.1 (2005).
- ¹⁸ Code Penal, Version consolidée au 27 juillet 2015- art. 121-2.
- ¹⁹ U. S. v. Alamo Bank of Texas, 886 F.2d 828, 830 (5th Cir. 1989).
- ²⁰ Melrose Distillers Inc. v. U.S., 359 U.S. 271, 273 (1959); See also Lederman, supra note 73, at 641.
- ²¹ Hirsch, supra note 39, at 54.
- ²² Там само. – С. 54–55.
- ²³ Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности / А. С. Никифоров. – М., 2002. – С. 51.
- ²⁴ Сафонов К. Б. Этика профессий и корпоративный этиос / К. Б. Сафонов // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2011. – Т. 16. – Вып. № 8 (103). – (Серия «Философия. Социология. Право»).
- ²⁵ Исаков Г. А. Mens rea в уголовном праве США: историко-правовое исследование / Г. А. Исаков. – СПб., 2003. – С. 289.
- ²⁶ Там само.
- ²⁷ Clarkson C.M.V., ‘Corporate Culpability’ (1998) Web Journal of Current Legal Issues, vol. 2.
- ²⁸ Иванов Л. Административная ответственность юридических лиц / Л. Иванов // Российская юстиция. – 2001. – № 3. – С. 126.
- ²⁹ Крылова Н. Е. Новый Уголовный кодекс Франции (основные черты) : дисс. ... канд. юрид наук / Н. Е. Крылова. – М., 1995. – С. 97–98; Крылова Н. Е. Уголовная ответственность юридических лиц (корпораций): сравнительно-правовой анализ / Н. Е. Крылова // Взаимодействие международного и сравнительного уголовного права: Учебное пособие / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и В. С. Комиссарова. – М., 2009. – С. 98.

Резюме

Кукіна З. О. Види кримінальної відповідальності за скоєння корпоративного злочину.

Стаття присвячена аналізу відповідальності за скоєння злочину юридичною особою. Відповідальність, що настає за корпоративний злочин, поділяється на об'єктивну та субститутивну. У першому випадку відповідач повинен безпосередньо здійснювати злочинні дії. У другому випадку відповідач може не брати безпосередньо участі в злочинному діянні, натомість він несе відповідальність за дії чи бездіяльність інших осіб.

Ключові слова: відповідальність, корпоративний злочин, субститутивна відповідальність, об'єктивна відповідальність.

Резюме

Кукіна З. А. Виды уголовной ответственности за совершение корпоративного преступления.

Статья посвящена анализу ответственности за совершение преступления юридическим лицом. Ответственность, которая наступает за корпоративное преступление, делится на объективную и субститутивную. В первом случае ответчик должен непосредственно осуществлять преступные действия. Во втором ответчик может не принимать непосредственное участие в преступном деянии, вместо этого он несет ответственность за действия или бездействие других лиц.

Ключевые слова: ответственность, корпоративное преступление, субститутивная ответственность, объективная ответственность.

Summary

Kukina Z. Types of criminal liability for corporate crime.

This article is devoted to the analysis of the notion of liability for the corporate crime. The corporate criminal liability exists in two types – strict and vicarious. In the first case, the defendant is the one who carry out criminal acts but himself. In the second case, the defendant may not be directly involved in the criminal act, but instead he/she was responsible for the acts or omissions of others.

Key words: responsibility, corporate crime, vicarious liability, strict liability.